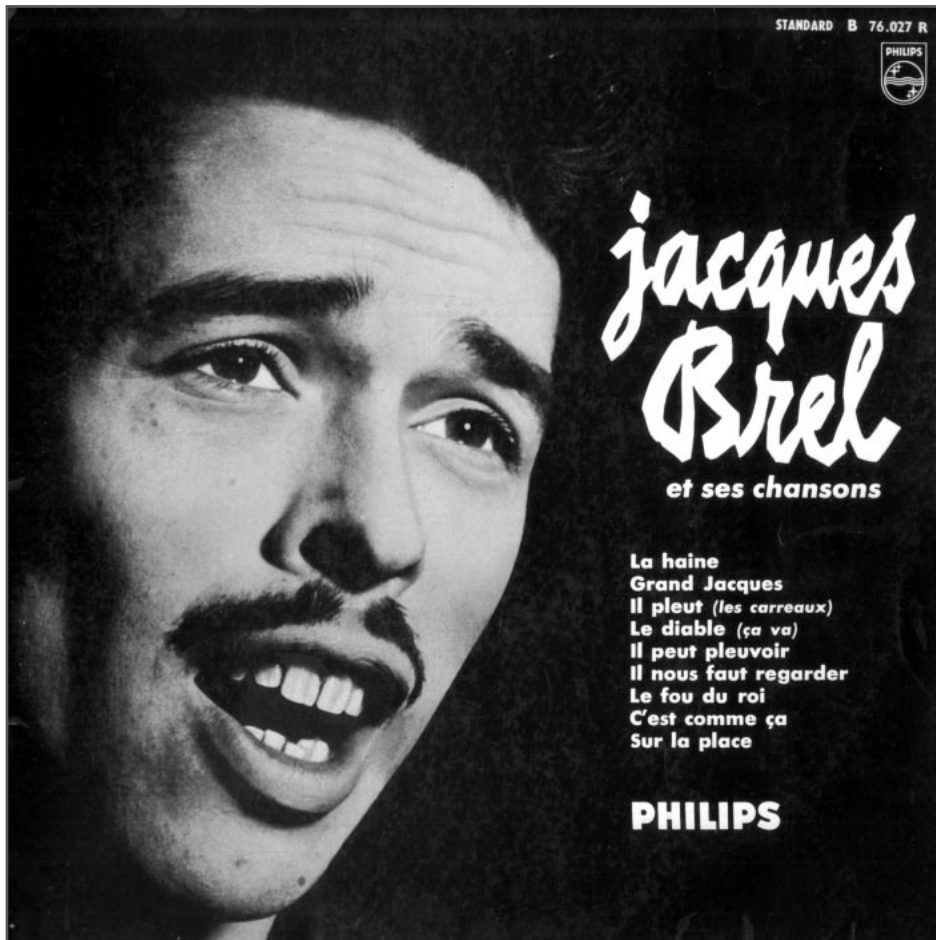

JACQUES BREL, 25 JAAR LATER

Tekst: **Dries Delrue**

De Franstalige Brusselaar, die zich graag als Vlaming uitgaf bij interviews, was nauwelijks 49 toen hij in een Parijs' ziekenhuis aan kanker stierf. Ruim 10 jaar eerder had hij al vrijwillig een einde gemaakt aan zijn carrière als zanger-performer. Zijn loopbaan als zanger duurde nauwelijks 15 jaar. Zijn roem is omgekeerd evenredig met die korte tijd.

Wie was hij?

Jacques Brel werd op 8 april 1929 geboren te Schaarbeek (Brussel) als tweede zoon in een burgerlijk gezin. Vader, ex-koloniaal in Belgisch Kongo, was nu vennoot van de kartonfabriek Vanneste & Brel te Anderlecht. Jacques werd thuis en op school katholiek opgevoed. Hij was actief lid van de scouting. Deze opvoeding is erg bepalend geweest voor de ontwikkeling van de jongen die zich in dat gesloten, burgerlijk milieu niet erg goed thuis voelde. Hij leefde van zijn dromen en was op school geen uitblinker. Daar bovenop brak op zijn elfde de oorlog uit. Hij observeerde en onderging de slechte kant van de volwassenen rondom zich, die vaak deden 'alsof'. In 1947 werd hij ook lid van een bijzondere jeugd-

groep 'La Franche Cordée', opgericht door een idealistisch en vrij progressief echtpaar. Alleen al het gemengd karakter van de groep, jongens en meisjes samen, was toen hoogst uitzonderlijk in katholieke milieus. Ook daar werden de idealen van rechtvaardigheid, trouw en noem maar op, verder doorgegeven. De leuze van de beweging was 'Plus est en toi' (Er steekt méér in jou). Daar leerde hij zijn vrouw Miche kennen en in 1950 huwden ze en kregen het jaar daarop een eerste dochter. In 1953 werd een tweede geboren, in 1958 een derde dochter.

Wat dat met zijn carrière als zanger te maken heeft leren we uit zijn chansons. De uitstekende biografie door Marc Robine (1998) verklaart goed het autobiografisch karakter van heel wat Brel-chansons. Het lied dat hij pas in zijn laatste theateroptredens zong, *Mon enfance*, spreekt boekdelen over de invloed van zijn kinderjaren. Het is een schitterend lied maar met een thematiek om bij te huilen. Wat doen volwassenen de kinderen aan? Het is een vraag die Brel zich zijn hele leven heeft gesteld. Zijn antwoord erop was dat volwassenen zo kloterig zijn (*ils sont tellement con*) dat hij ervan droomde altijd kind of adolescent te blijven. Mogelijks is het die houding

Dat Jacques Brel België's grootste chansonnier is, zal niemand betwijfelen. Het is zelfs waarschijnlijk dat hij wereldwijd de meest bekende chansonnier uit het Franse taalgebied is. Hij stierf op 9 oktober 1978, een kwarteeuw geleden. Maar zijn ster blijft schitteren aan het chansonfirmament, ook bij ons. Wie was hij? Wat zong hij? Wat gebeurt er nu met zijn oeuvre?

die het hem ook onmogelijk heeft gemaakt een normale verhouding met vrouwen te hebben (*j'ai l'impression d'être passé à côté*).

Gezien zijn bedroevende resultaten op school bleek de toekomst van deze burgerzoon in het ouderlijk bedrijf te liggen. Maar zoon Jacques verlangde enkel uit dat milieu te ontsnappen en geloofde erin een carrière als zanger te kunnen opbouwen. Zijn vrouw liet hem zijn gang gaan en ook zijn moeder steunde hem, tegen vaders zin in. Moeder stuurde hem geregeld wat centen toen hij het een aantal jaren niet zo makkelijk had in Parijs.

De zanger

We beperken ons in dit artikel tot zijn carrière als zanger en onderscheiden hierin verschillende periodes.

De hoopvolle Brel

Met alle idealen die hij had meegekregen op het college, bij de scouts en bij de Franche Cordée begon hij liedjes te schrijven waarmee hij optrad in Brusselse cabarets. Clément Dailly, verantwoordelijke bij Philips-België en man van Angèle Guller, een dame die op de Franstalige Belgische radio een chansonprogramma had, zorgde ervoor dat Brel begin

1953 een 78-toerenplaat met 2 liedjes kon uitbrengen. Guller stuurde deze plaat op naar de belangrijkste man inzake chanson in Parijs: Jacques Canetti. Hij was verantwoordelijk voor de uitgaven bij Philips Frankrijk en had een eigen theater, 'Les 3 baudets' waar zijn uitverkoren artiesten de confrontatie konden aangaan met het publiek. Canetti werd door die enkele nummers bekoord en nodigde Brel uit voor een gesprek. Natuurlijk wou Brel die kans grijpen. Vaarwel Brussel, Parijs ligt in het verschiet. Wie, in tegenstelling met zijn Franstalige collega's, ook bekoord werd door Brels eerste plaat was Jef Claessen van Radio-Limburg (nu VRT-radio2). Hij nodigde hem uit naar zijn studio en liet Brel 25 nummers inzingen voor zijn programma.

Het Franse publiek en zijn collega's chansonniers waren niet zo overtuigd van zijn kunnen, behalve Juliette Gréco die *Le diable "Ça*

va" op haar repertoire nam. Vooral de inhoud van Brels liedjes die vaak klonken als van een prekende wereldverbeteraar waren niet van het soort waarop Parijs zat te wachten. Zijn ook nog debuterende collega Brassens, die voor iedereen een bijnaam bedacht, noemde hem 'l'abbé Brel' (de priester). Een journalist die dat had opgevangen maakte het wereldkundig en deze bijnaam heeft Brel nog jaren meegesleept. Toch zijn het deze vroege chansons die Brel bij veel jongeren van de naoorlogse generatie bekend en geliefd maakte.

Van 1954 tot 1957 is Brel blijven vechten tegen het relatief koel onthaal dat zijn optredens te beurt viel. De 25 cm aan 78- en 45-toerenplaatjes die ondertussen waren uitgebracht dank zij de overtuigingskracht bij Philips van Canetti kenden ook niet bepaald een succes. Tot hij in 1957 *Quand on n'a que l'amour* opneemt, nochtans ook een lied in

die idealistische sfeer. Meteen krijgt dat lied de appreciatie van het publiek en de in chansonnemiddens zeer gegeerde prijs van de Académie Charles-Cros. Vanaf dat ogenblik wordt Brel een vedette en de belangrijke chansonnier die we nu kennen.

Hierbij moet zeker vermeld worden dat hij is gaan werken met François Rauber als pianist en arrangeur voor zijn liederen. Ook deze man is van onschatbare waarde geweest. Rauber die de gitaar als een minderwaardig instrument beschouwde, zeker in de handen van Brel die slechts enkele akkoorden gebruikte om een lied te schrijven, kon hem ervan overtuigen zonder gitaar op te treden zodat hij zijn lange armen en handen vrij had bij het zingen. Als we filmopnames zien van Brel, dan weten we hoe belangrijk dat advies van Rauber is geweest. Hierdoor kon de zanger zijn theatrale gaven ten volle benutten op het podium. Wie, zoals ik, de kans gehad heeft Brel live bezig te zien weet hoe die man met zijn hele lichaam een bijkomende dimensie gaf aan zijn chansons. Ook dat heeft Brel zo uniek gemaakt in de chansongeschiedenis.

Gérard Jouannest was eveneens belangrijk voor Brel. Deze pianist verving Rauber bij optredens omdat deze laatste verder studeerde aan het conservatorium. Hij is dat gebleven tot aan de laatste noot van het laatste lied dat Brel heeft ingezongen: *Les Marquises*. Maar hij werd ook steeds meer de (co-)componist van Brels songs. Bij veel van de betere nummers van Brel staat Jouannest vermeld als componist.

De ontgoochelde Brel

We kunnen hier echt van een tweede periode in Brels zangcarrière spreken. De inhoud van zijn chansons gaat steeds minder over het verbeteren van de wereld en steeds meer over zijn ontgoocheld zijn in de volwassen mens. Belangrijker is dat de kwaliteit van zijn teksten steeds rijker en poëtischer werd. Als je liefhebbers nu naar nummers van Brel vraagt, dan noemen ze maar zelden chansons van voor 1960 (met uitzondering van *Quand on n'a que l'amour* en *Ne me quitte pas*). Compilaties beperken zich terecht ook meestal tot chansons van na 1960.

Het is in deze periode dat hij die ijzersterke nummers schreef over de vrouw, de vriendschap, het ouder worden, de burgerlijkheid. In volgorde een aantal voorbeelden: *Les biches*, *La Fanette*, *Fernand*, *Jef*, *Le moribond*, *Le dernier repas*, *Les vieux*, *Les bourgeois*, *Ces gens-là*. Hoe Brel, die in die jaren na zijn meer dan 300 optredens per jaar met zijn vrienden doorzakte tot in de vroege uurtjes, ook nog deze grote chansons kon schrijven blijft een raadsel.

Brel, die steeds van nieuwe grenzen droomde - "een man is gemaakt om rond te trekken, om elders te gaan kijken" is een idee dat in meerdere interviews terugkomt - verrast iedereen wanneer hij in 1966 aankondigt te zullen stoppen met optredens. Brel die geen vals-speler is (behalve bij vrouwen) houdt woord en werkt de nog voorziene contracten af. Hij zong zijn laatste recital te Roubaix op 17 mei

Foto: Jean-Pierre Leloir

1967. Tussen twee recitals in de Olympia door gaat hij een recital zingen bij zijn vriend accordeonist Jean Corti. Die had het vermoeiende werk bij Brel vaarwel gezegd en een dancing geopend te Les Mureaux op een veertigtal kilometers van Parijs. Corti had Brels hulp gevraagd om zijn zaak meer bekendheid te geven. Dat optreden bij Corti is wel een ijzersterk bewijs van de waarde die Brel hechtte aan vriendschap.

Na 1967

In 1967-1968 heeft Brel nog een merkwaardig podiumoptreden beleefd. De man die zichzelf herkende in Don Quichote was, na het zien van de Amerikaanse musical *Man of La Mancha* zo aangesproken dat hij er alles aan gedaan heeft om deze musical in het Frans te mogen brengen. Het lied *La quête* uit deze musical zou als een lieflied door Brel zelf kunnen geschreven zijn. De vertaling en vertolking is zo breliëans dat veel vertolkers van Brel-liederen het hebben nagezongen.

Ook in 1968 verscheen er een lp met onuitgegeven nummers. Brel had immers wel beloofd nog chansons te schrijven en op te nemen. Misschien omdat hij nu meer tijd kon besteden aan het schrijven zijn sommige van deze chansons nog sterker dan de vorige. Op die lp vinden we parels als *L'éclusier*, *Regarde bien petit*, *Je suis un soir d'été*.

Tijdens de filmset voor Lelouch' *L'Aventure, c'est l'aventure* begint hij een romance met Maddly Bamy, een uit Guadeloupe afkomstige figurante uit de film. Zij werd zijn laatste grote liefde waarmee hij met zijn zeilboot een wereldreis ondernam. Onderweg ziek geworden en aan longkanker geopereerd, besliste hij de reis stop te zetten. Het verliefde koppel bracht de laatste drie jaar van Brels leven door op het eiland Hiva Oa in de Markiezen. Hij werd er ook begraven. Het lijkt wel alsof hij op dat eiland zijn scoutingtijd herbeleefde. Elke dag zijn goede daad voor de inheemse bevolking leek wel een opdracht voor Brel. Hij schreef er ook nieuwe chansons die in 1977 werden opgenomen. Brel had vanaf dit eiland bandjes naar Parijs gestuurd met de door hem ingezongen nummers. Rauber en Jouannest konden aan de slag om deze melodieën te verfijnen en te arrangeren. Samen met Maddly kwam hij overgevlogen maar niemand wist waar hij te Parijs verbleef. Hij had een hekel aan paparazzi. De repetities hadden plaats ten huize van chanssonnière Juliette Gréco bij wie Jouannest, na zijn loopbaan bij Brel, vaste pianist geworden was. Enkele van deze nieuwe chansons behoren tot de allerbeste van zijn hele oeuvre. Wat een poëzie en wat een emotie bij het afscheid van een vrouw in *Orly*. Kan je nog mooier over vriendschap zingen dan in *Jojo? Les marquises* is nog sterker als poëtische schildering van een land dan *Le plat pays*. En is *Jaurès* niet te beschouwen als het politiek testament van vredesapostel Brel? Kerk – Staat- Leger krijgen er weer van langs maar op een veel fijnere manier verwoord dan in vroegere teksten. Alleen maar die chansons volstaan al om Brel bij de allergrootsten van het chanson te rekenen. Op die

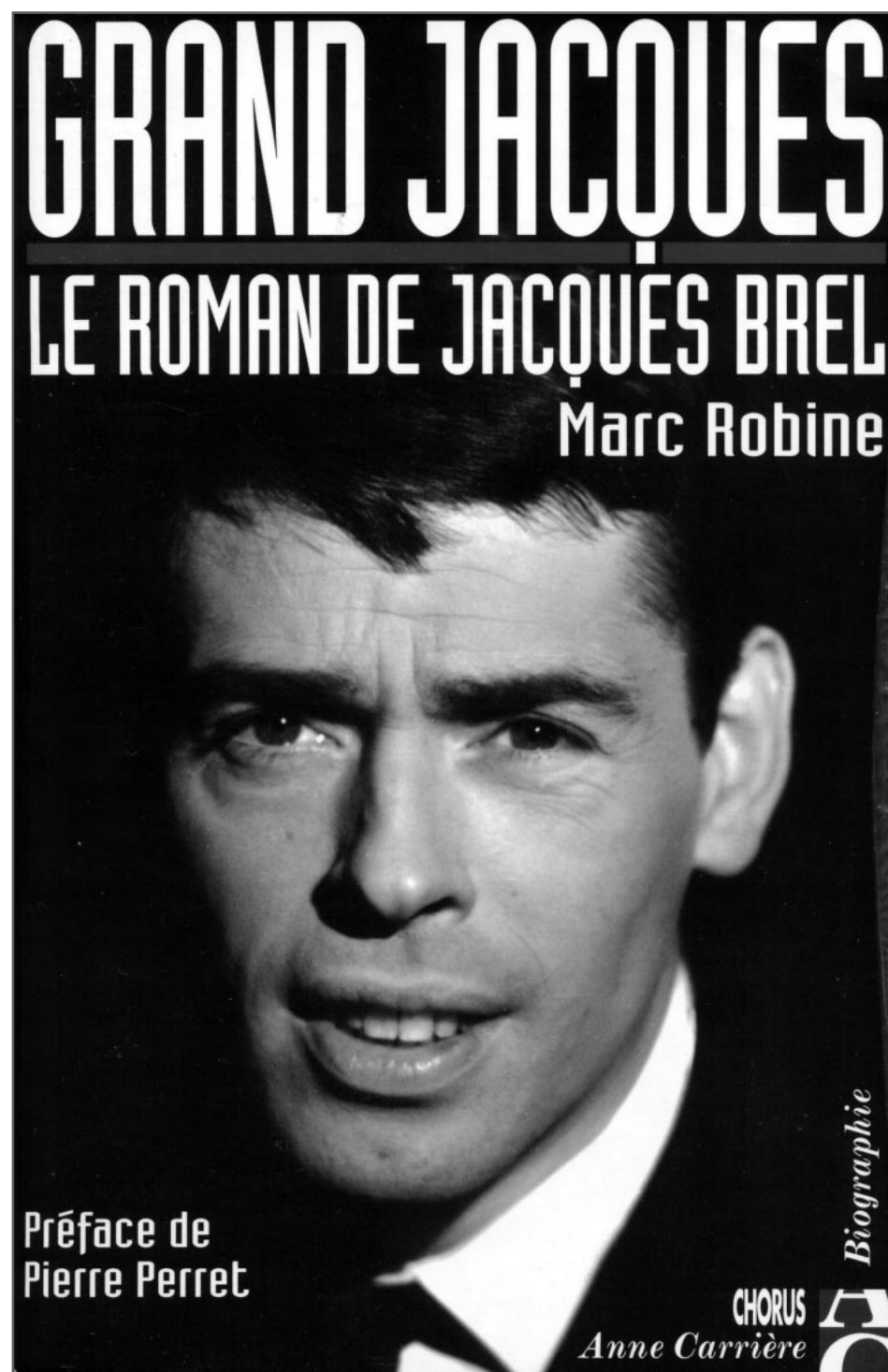
plaat echter ook de grote miskleun *Les F...*, een lied waarin hij de Flaminganten (voor de Franstalige Brusselaar Brel was dat synoniem van Vlamingen die voor de erkenning van hun Nederlandse taal in het Belgische bestel opkwamen) bespuwd.

Brel, Vlaanderen en het Nederlands

De relatie van Brel met Vlaanderen biedt voldoende stof voor een uitgebreid artikel. Laat me hier toch schrijven dat de aanvaringen die Brel heeft gehad met de Vlamingen en de Vlaamse Beweging op een misverstand berustten bij *Les Flamandes* (1959), maar dat hij het bij *Les F...* bewust heeft uitgelokt. Brel heeft van de hele Vlaamse Beweging in België niets gesnapt. Zijn interviews en wat hij aan vrienden hierover vertelde maken dat duidelijk. Over de Marsen op Brussel begin jaren zestig en de strijd rond Leuven Vlaams

(1966-1968) wist hij niets meer dan wat Brusselse bourgeoisiekringen hierover dachten. Hij had beter hierover kunnen zwijgen, liever dan de zwart-wit ideeën te spuien zoals hij het heeft gedaan. Dat hij van Vlaanderen hield en van het vlakke land, dat heeft hij zowel in *Le plat pays* als in *Mon père disait* onnavolgbaar bezongen. En de Vlamingen eren hem daarvoor.

Brel heeft ook een aantal chansons in het Nederlands opgenomen. De vertalingen waren meestal van Van Altena. In interviews onderstreepte Brel dat hij Hollandse vertalingen zong en geen Vlaamse. Het Vlaams, wat geen taal is, was voor hem minderwaardig. Toch vind ik het jammer dat precies het mooie *Mijn vlakke land* met een zo Hollandse woordenschat werd vertaald. Een meer Vlaamse woordkeuze zou dat lied meer eer hebben aangedaan.

Nieuwe uitgaven

Het jaar 2003 gaat aan Brel-liefhebbers niet ongemerkt voorbij.

De Ancienne Belgique was er vroeg bij. In mei werden drie opvoeringen gebracht van de productie *Tram 33* die nieuwe instrumentale vertolkingen van Brel en chansons in verschillende talen (Nederlands, Duits, Engels, Portugees, Lingala) samenbracht. Een erg mooi eerbetoon aan Brel waarvan hopelijk nog nieuwe opvoeringen zullen volgen.

De Internationale Stichting Jacques Brel, waarvan dochter France Brel de directrice is, heeft ondermeer een mooie maar erg subjectieve tentoonstelling opgezet te Brussel: *Brel, le droit de rêver-het recht om te dromen*. Ze loopt nog tot 17 januari 2004. Een groot huldeconcert op de Brusselse Grote Markt was een ander initiatief. Het belangrijkste is misschien wel het nieuwe uitgavenplan dat de Stichting, samen met Universal in het vooruitzicht heeft. Er wordt namelijk een nieuwe dubbel-verzamelaar uitgebracht waarop eindelijk de vijf chansons, opgenomen in 1977 maar totnogtoe niet op plaat noch cd uitgebracht, te horen zullen zijn. De genoemde tentoonstelling gaf al een voorproef. Het zal een raadsel blijven waarom prachtige nummers als *Mai 40* of *La cathédrale* (reeds in het Nederlands bekend van Hans de Booij) niet in 1977 werden uitgebracht terwijl er op de plaat wel ruimte was voor miskleunen als *Le lion* en het reeds genoemde *Les F...* Maar niet

meer getreurd, elke liefhebber van Brel kan deze chansons nu à volonté beluisteren. Er is ook een nieuwe 'intégrale' voorzien waarin uiteraard ook die onuitgegeven vijf liederen en als bonus een cd met chansons die in 1953 bij Radio-Limburg zijn opgenomen. Die cd heeft vooral een documentaire waarde.

En hoe kon het anders, Brel is nu ook op DVD verschenen. Een drievoudige box brengt heel wat onuitgegeven opnames van récitals, televisieoptredens en interviews. Zeven uur Brel zoals we hem voordien niet konden zien, wordt ons aangekondigd. Voor Brel-liefhebbers, een mooi cadeau na 25 jaar. Dat daarbij de portemonnee moet aangesproken worden spreekt vanzelf. Maar een herdenking van het heengaan van een groot chansonnier als Brel gebeurt niet vaak. Dus...!

Boven: De 3-DVD-box met veel onuitgegeven beeldmateriaal.

Rechts: De metalen doos waarin een nieuwe integrale cd-uitgave steekt (beperkte oplage) werd geïnspireerd door het chanson 'Les bonbons'.